

КОМИ ФОЛКЛОР

ВАЖ МОЛДКЫВЛАС
ДА
ГЫЛАНКЫВЛАС

Коми Музеен
БИБЛИОТЕКА
№

КОМИ ГОСИЗДАТ СЫКТЫВКАР 1938

19816

КОМІ ФОЛКЛОР

ВАЖ МОЛДКЫВJАС

дА

ГЫЛАНКЫВJАС

КОМІ ГОСУДАРСТВЕННОЈ ИЗДАТЕЛЬСТВО

СЫКТЫВКАР 1938

Тайӧ ичӧтик фольклорнӧй сборниксӧ лезӧма Коми ОНО щӧктӧм вертӧ среднӧй школа-
жасын коми литература велӧдӧмын отсӧг
пыдди. Коми литература куӧа школнӧй про-
граммажасын индысӧ, мыӧ колӧ тӧдмӧдны
велӧдчысжасӧс щӧц фольклорнӧй произведени-
жежасӧн. Унжык коми фольклорнӧй материал-
жасыс ӧнӧз ез вӧв печатайтӧма, а ичӧтик
печатайтӧм жукӧныс сьлӧн вӧли жӧдӧдӧма
рази-пели, торжа изданижежасын. Сы вӧсна прак-
тической ужын школажаслы зев сӧкыд чу-
кӧртны школнӧй программаын индӧм фольк-
лорнӧй материалжасӧ. Та могыс Коми ОНО
лезӧ тайӧ фольклорнӧй сборниксӧ среднӧй
школажаслы колана пособије пыдди.

МАКАР ДА ГІЖІМ ВОК

Олісны-вылісны пёрыс гозја. Налён вёлі сізім пі, а көкјамысёдыс—төлктём, самтём Макар. Сізімнан вокыс сыыс јуксісны, торјён семјітчісны, а пёрыс бат-мамёс Макарлы вердны колісны. Вокјас Макарлөн озырёс, ёёнгааёс, а Макарлөн ёёдыслён-на стрёітлём кіссём керкаыс да батыскөд щёщја кујім кока пёрыс Карко. Таыс кынзі немтор абу.

Макарлы аслыс сојны нінём, і пёрыс бат-мамёс нінёмён вердны.

Вот коркё көзан кад воіс. Вокјас Макарлөн бур вёвјаснысё доддалісны да му вылө ід көзны кајісны. Щёщ і Макар көзны ас Карконас мөдөдчіс. Љотіктісны да лотіктісны, лотіктісны да лотіктісны, коркё і најө му вылө воісны. Візөдліс Макар вокјас му вылө: налөн важөн-нін гөрёсөма-көзсөма, суыс вундан выјөз воёма, а сіјө вөлісті-на гөрны заводітө. Гөрісны да гөрісны пёрыс Каркокөд, вокјасыс сек коста став сусё вундісны да гумла вылө нуісны, а Макар век-на гөрө. Мыј керны? Макар ескө абу дыш, да вёлыс сещём-тащём.

Коркё не коркё муыссылён гөрсіс, да көјдысыс көзмёныс абу тырмымён. Сесса кыскіс Макар піщөгсыс наң шөрём да мөдіс нурјасны, сојіг мозыс лебачјаслы наң крошкіјас којавны. Бурещ вёлі поп

мунö Макар му дорті. Аззіс Макарлыс крöшкі шыб-
лалöм да жуалö:

— Мыј-нö, Макар, вöчан?

— Ме һаң кöза.

— Кызі һаң кöзан? Пöжалöм һаң оз кöзлыны.

А Макар сылы і шуö:

— Тусөн-кö кöзан, тусөн і воас, а пöжалöм һа-
һөн-кö кöзан, пöжалöм һаһөн шептасас.

Поплы, öтi-кö, сiвö, а мöд-кö, завiд.

А Макар воçö ыштöдлö:

— Таз-кö кöзан, сорöмасны, вартны һi izöд-
чыны оз ков, тупöсөн шептасас, сöмын һаңкудјад
сöвт да сој.

Попöс завiд бöстiс Макар уж вылö.

— Мун, Макар, öдјөнжык котöртлы матушка
дiнö, кор сылыс кык вöv, кык гөр да кык агас, ка-
тöд унжык пöжалöм һаң да мöдам ме iза му вылö
пöжалöм һаң кöзны.

А Макар сылы і шуö:

— Ветла ескö, бағушко, да мем, лок паскöма
мужiкыдлы, матушкаыд оз дöверiт вövјастö да гөр-
агастö. Паскöмнаным вежсылам.

Макар сетiс ассыс кiссöм паскöмсö поплы, а ачыс
поп паскöмөн пастасiс да мунiс попадда дiнö.

— Бағушко карыс кујiм судта керка һöбiс, сö-
мыс ез тырмы да щöктiс мекöд ыстыны кујiм сурс
шajт.

А попадда сылы і шуö:

— Сета ескö, да менам став деңгаыс сöмын
кык сурс сiзiмсо шajт. Часлы сакөнлыс да са-
ломщiклыс уждысла.

Бостiс Макар попаддалыс кујiм сурс шajт дај
гортас мунiс.

Поп вiччысiс, вiччысiс Макарöс, рыт-һиң воiс, а
Макар век абу.

— Мыј-нö тајö Макарыскöд лоi? Мунiс да во-
шi. Час ачым гортö леччыла.

Леччiс поп гортас да попаддалыс жуалö:

— Макар татçö ез волы?

— Волис,— шуө попада, — те щөктөмыд, да сылы кујим сурс шайт сеті.

Гөгөрвоис поп, мыј Макарыд сійөс зев чорыда пөрјалис, да котөрөн муніс Макар му вылө. Меыс-пө оз на уфит,— му вылас вөлысла локтас да сек сійөс і кыја.

Сек коста Макар пастасіс нывбаба паскөмөн, муніс ас му вылас да заводітис агсасны. Воис сы дорө поп дај жуалө:

— Те коді? Мыјла тајө му вылас локтін? Тајө мыыс-өд Макарлөн?

— Ме Макарлөн чој. Сіјө кытчөкө муніс да воші, а ме со мусө агсавны локті.

Поп шуө:

— Макар вокыд менсым кујим сурс шайт сөңга пышјөдіс. сөңга пышјөдөмыс теныд лоө сы пыдді мынтысны. Лок ме ордө строшнічаавны, а он-кө—судөн боста.

Муніс Макар поп ордө строшніча пыдді.

Коркө ветліс поп карө ас нывјаслы жөнікјасөс корсны да кујим купечөс вайөдіс.

Жөнікјас невестајасөс відлалөны.

Тащөм төварыд-пө, бағушка, мијанлы оз згө-фитчы. Вот строшнічатө-кө сетан, сійөс пыр-жө бостам верөссајө.

Поп шуө:

— Тајө строшнічатө сетны мем жал, кујим сурс шайт сулалө, но тіјанлы сета, сөмын менам нывјас жылыс лок слава ен паскөдөј.

Сетіс поп строшнічаөс верөссајө өті купеч сајө.

Купеч сійөс сөрсыс карө нуөдіс.

Коркө пірујісны. Гөстјас разөдчалісны.

Невеста жөніклы і шуө:

— Мем колө ывлаө петавны, а гөгөрбок ігана. Вай менө гез куза лезлы өшің пырыд.

Лезіс купеч гез куза невестасө өшің пырыс дај віччысө. А Макарыд сек коста купеч картаыс пет-

ködic ыжыд сура межös, көрталіс гез помас да горödic: „Лепты!“

Лептіс купеч, а невеста пыддыд—сура меж! Пов-чіс да mödic горзыны. Піружтысјас котөрөн пырісны да жөніклыс јуалöны: „Мыј лоі?“

А жөнік сура меж вылө indö да висталө, мыј сізі і сіз—невестасө сылыс межө пөртісны. Төлкујтісны, төлкујтісны да шуісны межös віны, шојсө сылыс гусөн кујöd чукөр улө зebны.

А сек коста Макар пастагіс мужічөј паскөмөн да муніс поп ordö.

— Но, бағушка, ме локті те ordö төдмавны, кыт-чө те воштін менсым чојös. Вісталан-кө, ме ted бөр сета кујім сурс шайттө, а он-кө, судітчыны möda да тенө-жө і мыжда.

Поп висталіс, мыј сізі і сізі: Макарлыс чојсө сeтіс верөссајө карса купеч сажө. Мунісны поп да Макар том ічмоңös відлыны. Воісны купеч ordö да Макар і јуалö:

— Көні-нө менам чојөј?

Купеч первојсө дыр соссіс, а медбөрын висталіс, мыј сізі і сіз: невестасө сылыс лок војтырјас межө пөртісны і сізі воғө. Макар щөктіс віом шојсө пет-көдлыны, а сeсса купечлы да поплы і шуө:

— Но өні тајө делөсыд ме тіжанös јавіта, да зев чорыда кыкнаннытө судітасны.

Купеч шуө:

— Ен судітчы, сурс шайт зарніөн мынта.

А поп шуө:

— Ме кујім сурс шайттө прөстита дај нөшта сурс шайт содта, сөмын ен судітчы.

Муніс сeсса Макар ас му вылас, а вөлыс век-на му јөрын сіјös віччысө. Коңөр јулытөмысла да пөрысысла өдва-нын ловја.

Начкіс Макар вөвсө, нуіс базар вылө да пөлтін-нікыс кучіксө і вузаліс.

Сeсса локтіс озыр вокјасыс ordö дај шуө:

— Вајлө, вокјас, чекверікнытө, колө сөм ме-

рајтны. Вөлөс начкі, кучіксө вузалі да помтөм деңга сетісны.

Ветлісны озыр вокјас Макарлыс деңга віқөдлыны да сіннысө паскөдісны: збылыс Макарлөн кыскө зев уна деңга. Сесса сіјө-жө лунас сізімнан вокыс начкісны ассыныс став вөвјассө і чаңјассө да кучікјас-сө карө нуісны вузавны.

Сувтісны базар вылө да нөбасысјасөс віччысөны.

— Уна-ө коранныд вөв кучікјасыд вылө?

— Сурс шайтөн кучік вылө..

А јөзыс сөмын на вылын сералөны да дівујтчөны, кытыс-пө воөмаөс татчө тајө сізім јөјыс: вөв кучік вылө сурс шайтөн корөны. Гашкө і зөң төлыс чөж вокјас вөзјісны нөбасысјаслы вөв кучікјас, а нөбасысјас сурс шайт пыдді кујім шайтыс вылө оз сетны.

Гөгөрвоісны озыр вокјас, мыј Макар најөс пөрјаліс, да мунісны сы ордө сіјөс віны. Сујісны сіјөс мешөкө да мөдөдчісны ју вылө, јөрданө сіјөс шыбытны. Асыввозыс вөлі көзыд, да јөрданыд і кынмөма, а вокјас сөрсыныс чер ні пыріјас ез бостны. Мыј вөчны? Шуісны гортө бөр косавны черла, пыріјасла, сесса вөлісті Макарөс јөрданө сујны. Спорітісны, спорітісны, кодлы ветлыны, і ставныс өтщөщ мунісны, Макарөс өтнассө колісны јі вылө.

Макар мөдіс горзыны: „Менө мырдысөн ісправнікө пуктөны, а мем абу окота пуксыны, да мырдысөн карө нуөдөны!“

Секі бурещ вөлі тројкаа вөлөн гөнітө ураднік. Кыліс Макарлыс горзөмсө дај шуө:

— Ме жалајта ісправнікө пуксыны. Вај пет мешөксыд да те пыдді ме сетчө пыра.

Сізі і вөчісны. Ураднікөс көрталіс мешөк пышкө, а Макар сөліс ураднік тројкаа вөлө да возлаң гөнітіс. Коркө вокјас воісны черјасөн, пыріјасөн, піскөдісны јөрдан вом да сетчө і брунгісны ураднік тыра мешөксө.

Воісны вокјас гортаныс. Аслыныс зев німкод, мыј пөрјасыс Макарыс мынісны. А сек коста Макар на өшінувті журк гөнітіс да сувтіс ас керка дінас трој-

каа вöлөн. Вокјас чујмісны, кызі Макар ловја, кор öні-на сіјöс ваö сујісны? Мунісны жуасны. Макар і шуö:

— Кор ті менö мешöкö кöрталöмөн жуö сујін-ныд, ме волі мöдаржугыдö. Сен мем сетісны зöң стада вöв да шöктісны бөр гортö мунны. Ме-нö мыј уна вöвнас вöча? Со тројка вöв доддалі да і татчö бөр локті.

Озыр вокјас чујмісны, налы завід, мыј Макарлы прöста тројка вöв сурöма, сесса і шуöны:

— Вај, Макар, кöртав міжанöс мешöкö, вöч жу вылö јукмöс, кысаң мöдаржугыдас медса жеңыд ту-јыс, мі сетыс вöвјассö став стаданас вајöдам.

Кöртавлис Макар ассыс горш вокјассö мешöкјасö, вöв доддын нуіс жу вылö да коліс.

Віччыгісны, віччыгісны озыр вокјаслөн гöтыр-жасыс мужікјасныслыс мöдаржугыдыс локтöмсö. Оз лок-ны і вöвјас оз вајöдны. Медбöрын гöгөрвоісны, мыј Макар бара пöрјалис, сесса шуісны сіјöс кутны да віны.

Вот кöрталісны Макарöс гезјасөн кіöдыс-кокöдыс, нуöдісны вöрö, пу бердö кöрталісны да көсјöны ві-ны. Кватігтісны, а пурт ні чер налөн абу. Сесса артелөн котöртісны гортаныс пуртјасла да черјасла, а Макарöс öтнасöс колісны.

Туж куза секі бурещ вöлі мунö дöвеч-купеч. Сіјö жуалö Макарлыс:

— Мыјыс-нö тенö татчö кöрталісны?

А Макар сылы шуö:

— Менö мырдысөн губернатор ныв вылö гөт-ралöны, а мед невестаыс ог пышјы, со татчö кöр-талісны да невестала мунісны. А мем губернатор нылыд оз ков.

— Кызі-нö губернатор ныв вылö он гөтрас, сіјö-öд лока озыр? Вај ме те пыдді гөтраса.

— Окотітан-кö гөтрасны, лок сувт татчö ме пыдді.—Сесса Макар ас пыддыс пулаң чужöмөн кöрталіс дöвеч-купечöс, ас паскөмнас пастöдіс, а ачыс мöд тужöд гортас муніс.

Вот локтісны озыр вокјаслөн гөтырјасыс, Макар пыддй віисны дөвеч-купечөс да сетчө пу вуж улас і чебісны. Локтісны гортаныс і аҗҗоны: Макар бара җонвіҗа, да кутісны Макарлыс прөшща корны.

— Прөстита, ставныд-кө жын олөм пажнытө мем сетанныд.

Жал ескө да быт лоі сетны.

Сесса овмөдчіс Макар і пөрыс бат-мамсө кувтөҗныс зев бура віҗіс.

ОЗЫР ДА ГӨЛ ВОК

Олісны-вылісны кык вок. Өтікыслөн мөс ні вөв абу да көкјамыс челад, а мөд вокыслөн быдсөныс ем, карта тырыс скөт, і сөмын гозја олөны.

Коркө гөл воклөн һаныс бырі, да челадыс кутісны шыгјавны. Муніс сіјө озыр вок ордө һаң возөсавны, а озыр вок сылы оз сет:

— Теныд һинөмөн лоө возөстө мынтыны.

Мыј керны? Гөл вок думажтіс, думажтіс, војнас пыраліс озыр вокыс картаө, кык порсөс начкіс да шөјҗассө сетчө і коліс.

Мөдлун асывнас леччіс озыр вок карта вылас да аҗҗө: кык порс кулөма. Сесса коріс гөл воксө дај шуө:

— Мун тајө порс шөјҗассө скөт кладбішшеө кыскы.

А гөл вок і шуө:

— Ме порс шөјҗастө гортө нуа. Челад шыгөс да сојасны, некод оз і төдлы, мыј тајө кулөм порсјас.

Һімкодасө гөл вок, мыј озыр вокөс удајччіс пөрјавны да челадөс шыглуныс мездыны.

А озыр воклөн гөтырыс зев вөлі најан дај шуө мужікыслы:

— Тајө, көнкө, гөл вокыд һароснө мјанлыс порсјастө вііс. Ме муна на ордө, һалыс став сорһісө кывза да лучкі төдмала.

Мөд луннас озыр вок пуксөдіс асыс гөтырсө

ыжыд сундукö, ыжыд томанөн томлаліс, коріс гөл
вокöс дај шуö сылы:

— Тані менам став феңгаöј. Став јöзыс тöдö-
ны, мыј ме озыр, да вөрјас ме ordö вермасны пы-
равны. Вај ну тајö сундуксö да віг ас ordad; те
ordö, гөл морт ordö, вөрјасыд оз пырны.

Нуіс гөл вок гортас озыр вокыслыс сундуксö
вічны.

Гортас гөл вок пуіс поре јај, пуксöдіс пызан сајö
челадсö дај шуö:

— Сојö, челад, пöттöзныд. Тајö поре јајыд-кö
бырö, озыр воклыс позас начкыны і мукöд поре-
јассö.

Озыр воклөн гöтырыс пукалö сундукын да кыв-
зысö. Кор кыліс поре начкөм јылыс сорні, ез вер-
мы терпітнысö да горöдіс:

— Те, злыдніöј, і віін міјанлыс порејассö. Вот
öні петкöдлам тен гаж!

Гөгөрвоіс гөл вок, мыј озыр вокыс кывзысöм
могыс ассыс гöтырсö сундукö томлалöма. Сіјö па-
чын пузöдіс ыжыд чугун тыр ва, піскöдіс сундук
вевтсö да пузöм васö кістіс сундук пыщкөсас.

А озыр воклөн гöтырыс кылö сундук пыщкын
горзö: „Сотін, сотін!“

Сісі сені сіјö јајöз пуіс.

Вот мөдлун локтіс озыр вокыс дај шуö:

— Бөр сундуктö вај. Ас ордын нафежнöјжы-
ка олас.

А гөл вок і шуö:

— Оз-ö поз мем петкöдлыны, уна-ö тенад
озырлуныд тајö сундукас?

Но озыр вок ез вост сундуктö гөл вок ордын.
Сöмын гортас воөм мысті сіјö востіс сундуксö да
азгіс, мыј гöтырыс сылөн кулöма.

Ферт-пö тајö топыда пöдлалөм вöсна пöді сун-
дукас,—думајтö сіјö, кызкө колö регыджык гуавны.

Коріс озыр вок гөл воксö дај шуö:

— Менам гöтырöј кувсіс. Вај сылы горт вöч,
да талун-жö і гуалам.

Гӧль вок бостіс мерка покојніча вылыс, а гортсӧ жык вест кузаӧн нароснӧ жеңыджыка вӧчіс. Пуктыны мӧдісны покојнічаӧс гортјӧ, а покојніча гортјӧ оз тӧр.

— Горт вӧчіг костаыс покојнічаыд аршынжын быдмӧма,— шуӧ гӧль вок.

Сің первој луннас гуавны ез і вермыны. Озыр вок гӧль воксӧ узыны коріс ас ордас.

Војнас сіјӧ вокыс узыг коста леччыліс карта вылӧ, начкіс озыр воклыс медыжыд ӧшсӧ. Сесса картаӧ леччӧдіс покојнічаӧс, ӧшјас дінас сувтӧдіс да кіас сылы пурт пуктіс.

Мӧдлун садміс озыр вок,— покојнічаыд керкаын абу.

Корсісны, корсісны, леччісны карта вылӧ, а покојніча начкӧм ӧш дорын сулалӧ, кіас сылӧн гырӧс пурт.

Гӧль вок кватітіс покојнічаӧс да керкаӧ катӧдіс, а начкӧм ӧштӧ, скӧт кладбішщӧ нуӧм пыдді, бара гортас нуіс.

Вот озыр вок і шуӧ гӧль воклы:

— Вај ӧдјӧжык гортсӧ ештӧд да талун ребамнын. Огкӧ вевјалӧ ребны, тавој ӧстаткі скӧтӧс лӧбӧ аснымӧс начкас.

Вот гӧль вок бара бостіс мерка покојніча вылыс. Кузта серті бурещӧс вӧчіс, а пагта сертіыс гортсӧ вӧчіс сы пагта, медым ӧзӧсті петкӧдны оз тӧр. Вот коркӧ бара ештіс гортјыд, пуктісны покојнічаӧс да пондісны керкаыс петкӧдны, но ӧзӧс пыр петкӧдны оз тӧр.

— Но нӧшта ӧті вој ковмас гортын узтӧдны,— шуӧ озыр вок,— кыччӧ-нӧ вој кежлас пуктам покојнічасӧ?

— Керкаад-кӧ узтӧдны полан, амбарад петкӧд да томлав.

Сізі і вӧчісны. Војнас, вокыс узыг коста, гӧль вок востліс амбар ӧзӧссӧ, сугедјассӧ чукӧстіс да новлісны јӧртӧдјассыс став пызсӧ, сесса покојнічаӧс сувтӧдіс јӧртӧд дінӧ да кіас сылы зыр пуктіс, а асӧ ставнас пызӧстіс.

Петіс мөд луннас озыр вок амбар віџодлыны, покојніча зырја сулалө, а амбар јөртөдјасын су ні пыџ абу колөма.

— Став пыџсө і сусө којөма да сојөма. Колө попла ветлыны да өдјөжык-нін џебны.

Важөдісны попөс, вісталөны, мыј сізі і сіџ, покојніча гортјө оз көсјы пырны, а пакөст вылө пакөст вөчө.

Поп сылөдіс покојнічаөс да пырыс-пыр-жө щөктіс џебны, а ачыс бөр гортас мөдөдчіс.

Кадыс вөлі тулыславыв, јујас воссалан кад, дод-дөн ветлыны оз-нін вөлі поз. Озыр вок попөс пук-сөдіс верџөма вөв вылө, ачыс, сіјөс коллөдөм могыс, мөд вөв вылө пуксіс, а покојнічаөс щөктіс ас ветліг костаыс џебны гөл вокыслы.

Гөл вок бостіс покојнічаөс, пуксөдіс сіјөс арөса чаң вылө, кокјасөдыс вөв кынөм увтіыс көрталіс, медым сіјө оз ус, сесса тујвылө лезіс да кучкіс чаңлы.

А чаңыс мам вылын бурещ вөлі мунө поп. Чаныд аззіс мамсө да пондіс мамыс бөрсә скачөн вөтчыны, сіјөс суөдны. Кылісны поп да озыр вок, мыј на бөр вылын кушөмкө вөла локтө, бергөдчылісны— покојніча верџөмөн на бөрсә вөтчө. Најө зев јона повзісны да скачөн воџө, а чаң наыс оз колччы.

Сіктө воігөн тујыс вөлі вужө ты вомөн. Тысө-кө кыщовтны, суас покојнічаыд. Поп шуө:

— Вай вескыда ты вомөныс скачітам.

Мыјөн леччісны ты вылө, тувсов јійд руз-раз чегі: поп да озыр вок кыкнаныс ваө. А јөј чаныд на бөрсә-жө чеччыштіс да ассө і покојнічаөс щөщ вөјтіс

Та бөрын гөл вок бостіс озыр вокыслыс став овмөссө да зев бура овмөдчіс.

ПОВТӨМ САЛДАТ

Важөн оліс-выліс өтік салдат. Кыџ віт во служітіс да кыџ квајтөд во вылас сіјөс гортас лезісны. Вот мөдөдчіс салдат гортас ассыс пөрыс бат-мамсө відлыны. Муніс-муніс да өті керкаө узыны јуасіс.

— Лез,—шүө,—көһаин, служивөј моргос уһны.

— Уһнытө милості просім, а вердны мијан крөшкі һаһ абу.

Салдат кыскіс ас сумкаһыс һаһ колассө да шуіс:

— Сојө кодлы мыјдөм тырмас.

Мөд луннас служивөј мөдөдчіс воҙө да корыс төткакөд воча лоіс:

— Отсав,—шүө,—служивөј, корыс старукалы. Сет мем жалаһһа өтө һаһ кусөк.

Салдат мешөк пелөһыс гурјіс да лукјіс, гурјіс да лукјіс да өтө һаһ крөшкі ез сур. Сесса һеп пыдөһһыс сурө пјат копејек һенга да сетіс сөјөс корыс старукалы.

Корыс старука сы пыдөдө сетіс аһһыс коран сумкасө дај шуө:

— Бост, служивөј, милөһтіна сетөм пыдөдөдө тајө сумкасө. Тајө сумкаһн шығлы он кув һө пөгөбө он во.

Бостіс салдат корыс старукалыс сумкасө дај воҙө мөдөдчіс. Муніс, муніс да кынөһыс мөдөдчө сумавны. Медбөрја һаһһө уһаһныһын вердөс, медбөрја һенгасө корыс старукалы сетіс, весөг курөтчыһытө табақыс абу. Пукөс салдат туж бокө, јурсө гыж-гыж керыштөс дај корыс старукаһн сетөм сумкаһыс сылөһ дум вылад усі.

— А лөһыд-жө ескө тајө сумкаас-кө һаһтор, вөна бутылка да табак тыра көшөһ вөлі.—Сесса тапһөтөс көнас сумка бокө, а сумкаһыс том молодөч звөрк чөччыштөс.

— Мыјөһ,—шүө,—верма служөтһы тен, выһ көһаин?

Салдатлы зөв һөмкод лоө да шуө:

— Мед пырыс-пыр тани вөлі пызан да улөс. Пызанвыв тырыс медса чөһкыд сојан-јуан да курөтчан добра.

Друг салдат воһын лоөс пызан, а пызанвыв тырыс быд өкаһ куһаһһө да табак көшөһ.

Салдат пөттөһыс сојөс-јуөс, лөзөдтөһыс курөтчөс да бара кучкөс сумка бокө:

— Но, öни кежлö пöт и код. Верман бöр ставсö уберитны.

Сојан ни јуан ез ло, а том молодеч бöр звиркнитис салдат сумкаö, быттö ез и вöвлы.

Мунис-мунис салдат да карö воис. Кылис, сен-пö сарлөн зев мича ныв ем—Јелена Прекраснаја. Салдат шуö:

— Час, ветла цар ордö Јелена Прекраснајаöс вичöдлыны. Оз-ö ме сажö верöссажö мун?

Кутис пырны цар ордö, а часöвöјјас сижöс оз лезны, сыли шуптас тојлалöмөн вöтлисны.

Кучкис салдат сумка бокö, сумкаыс том молодеч чечыштис.

— Кушöм служба,—шуö,—щöктан служитны, вьлкöзаин?

А салдат сылы индö:

— Вот тајö бöлбанјасыс менö цар ордö пыравны оз лезны. Кучкы налы морт öтпырјысөн банбок кузаныс.

Том молодеч кучкис часöвöјјаслы морт öтикысөн да најö турун мешöкјас моз öтарö-мöдарö лебовтисны. Пырис салдат цар ордö. Цар сылыс и јуалö:

— Кушöм мөгөн, служивöј, локтин ме ордö?

А салдат сылы и шуö:

— Ме локти тенсыд нывтö коравны, те ордын гöститыштны.

Цар сылы и шуö:

— Кујим лун гöстит ме ордын. Кажитчас-кö менам гöшценнö, секи затпу вьлö тујан.

Сесса салдатöс турмаö јöртис, а сојан-јуан пьдди щöктис пелсатыр ва важны да сижөн гöститöдны. Öти лун пукалö турмаын, мöд лун пукалö салдат, и нöти оз тöждыс. Кучкас сумка бокас да пьзанвывтыр сојан-јуан мöдас руавны, и куритчыны табак тырмымөн. Салдат мортлы уна оз и ков.

Ыстис цар слугасöс салдат дорö јуавны, здöвöльөн абу сижö царскöј гöшценнөөн. А салдатыд слугаслы щöктис виставны:

— Зев здөвөлөн, медем цар батушко щощ волас
өтлаын завтракајтыштны да вина румка жуыштны.

Локтис цар турмаө салдат динө. Салдат кучкіс
сумка бокас:

— Но,—шуө,—том молодец, мед тан вөлі пызан
тыр медса чөскыд сожан-жуаныс да быдсама чөскыд
закускајас.

Сумка пыцкыс эвирк чеччыштис том молодец да
сожан-жуан лөсөдіс.

Гөститө цар салдат ордын дај дивујтчө, сижө та-
щөм чөскыд сожанјастө нөтчыд-на ез сојлывлы.

Сојөм бөрын цар гусалис пызан вылыс өти зарні
паң да аслас эптас і сујис. Лыддысны сојөм бөрын
став паңсө да өти паң ез мөд тырмыны. Салдат і
шуө царлы:

— Ен-ө те гусав менсым паңсө?

— Ег-жө гусав.

Салдат сесса кучкіс сумка бокас дај шуө:

— Коди гусалис менсым өти зарніа паң, сылы бан-
бокас кыкыс кучкыны. Но-кө, том молодец, коре-
вошөм паңсө.

Эвиркнитис том молодец салдат сумкаыс да кыс-
кіс вошөм паңсө цар эптыс, і өтчыд кучкіс царлы
банбокас—тумбылтчис, мөдыс кучкіс—мөдарө тум-
былтчис. Царлөн өдва лолыс колі.

Сесса царыд салдатлы шуө:

— Сета ассым нылөс те сажө, өти вој-кө уған
менам выл керкаын да вөтлан сетыс чөртјасөс.

Салдат і шуө:

— Кыз-нө ог уз выл керкаын!

Муніс салдат уғны выл керкаө. Сижөс вој кежлө
гөгөрбок томлалісны. Муртса пемдыштис, салдат мө-
діс водны уғны. Друг кыскө геб мында чөртјас
локталісны да салдатлы і шуөны:

— Мыјла те, служивөј морт, татчө, мјан керкаө,
локтін? Мі тенө пырыс-пыр-жө вјам.

Салдат налы і шуө:

— Табакныд дубалө менө вјны.—Сесса салдат
кучкіс сумка бокө дај шуис:

— Вај, том молодеч, ужнајтыштам да закусі-
тыштам.

Сумкаыс звіркнітіс том молодеч, да пызанвыв
тыр лоі сожан-јуанјас. Салдат віна јуө, а чөртјас за-
віс пырыс віçöдöны сы сојөм вылө. Сесса чөртјас
і шуöны:

— Он вузав служівөј тајө сумкатө міјанлы?

— Тајө сумкаыс,—шуө салдат,—абу продажнөј,
а заветнөј. Тајө сумка пышкас-кө став чөрт котыр-
над öтпырјө тöранныд, секі сумкасө тајөс дон бост-
төг сета.

Чөрт чукөр зөлдөдчисны да зөлдөдчисны, çік геб
кодөс лоіны, ставныс төрісны сумка пыщкө. Салдат
најөс топыда көрталіс сумка пыщкө, сесса бостіс
пуджынја гіра да кыз-тај мөдіс кучкавны чөрт ты-
ра сумкаө. Кучкаліс да кучкаліс, кучкаліс да куч-
каліс. Чөртјас кылө горзöны сумка пыщкөссаң:

— Леç міјанөс, служівөј, некор сесса те туж вы-
лө ог лөсөдчөј.

А салдат век öтарө гіраөн кучкалө сумкаө да ачыс
шуалө:

— Коркө мөдыс мем паныд лөсөдчанныд-ө он-
нін? Мөдыс сесса пакөстїтчанныд он-нін?

Сесса бостіс сумкасө да чөртјасөс öшіңулө ко-
жыштіс. Чегісісны чөртјас да јуртөг-садтөг чепөсјіс-
ны, коді кытчө вескалі. Ез-нін сесса некор тајө выл
керкаө волены.

Цар-нін вөлі думајтө, мыј ковтөм затпуыс сіјө
мыніс, мыј чөртјас жагөдісны сіјөс выл керкаын.
Мөд луннас салдат локтіс цар дінө дај шуө:

— Но, менам служба ештіс. Öні быт лоө сетны
Јелена Прекраснајатө ме сајө верөссајө.

Царлы ез вөв ескө окота салдат сајө ассыс ныв-
сө сетны, но возө öткажїтны ез лыст.

Но салдат ачыс ез окотїт цар ныв вылө гөтрасны.

— Ме,—шуө,—ветла пöрыс бат-мамөс відлыны,
сесса во кујїм кымын гулајтышта да, окота-кө бос-
тас, вөлістї локта Јелена Прекраснајаөс коравны.

Бостіс салдат ассыс сумкасө дај гортлаң мөдөдчїс.

Муніс, муніс да сылы зев містөм старука паны-
дасіс. Өтi кiас сылөн клешщi, мөд кiас ыжыд коса.
Містөм старукаыд салдатлыс тујсө пощiс, шуө:

— Өнi, служiвөј, меным i сурiн. дыр-нiн ме те-
нө корса да некытыс ог ащы. Ме тенад смертыд.

Салдат скөрмiс да сабласө ескө көсјiс кыскыны,
но смертыд воажык вевјалис косаөн өвтовтны.

Вот воiс салдат мөдарјугыдө—рајө. Но рајө сi-
јөс оз лечны. Рајын-пө салдатлы места абу.

— Абу-кө i мед абу,—шуө салдат,—ме i адө му-
на. Сојантор-кө да табак лоө, мем i адын лоө зев
лөсыд.

Леччiс салдат адө. Чөртјас сiјөс кватiтiсны да
медса жар бiас мөдiсны кыскыны.. Салдат-тај кыч
сувтiс по-салдатски да равөстiс чөртјас вылө ыжыд
гөлөсөн:

— Ак тi, көмтөм кокјас, вөснi бөжјас. Вунөдiн-
ныд-нiн, кыч ме тiјанөс цар керкаын пуджынја гi-
раөн шонтылi!

Чөртјас, мыјөн кылісны тајө кывјассө, ставныс
сув-сав чепөсјiсны да медыжыд чөрт дорө жалөба-
өн котөртiсны:

— Ок, дедушко, ыжыд чөрт. Сiјө скөр салда-
тыд мiјан адө воөма. Став адсө көсјө кiстны, жу-
лыны.

Повчiс ыжыд чөрт, јөршiтчiс ад пелөсө да ылы-
ган горзө салдатлы:

— Мун,—шуө,—служiвөј, мiјан оланiныс. Мыј
колө бост, а аснымөс ен вөрчөд.

— Мыј-нө ме тiјанөн вөча. Тi кучiкыс сапөг он вур.
дөзмытөчыс гулајтiс салдат адын, чөртјасөс чiр-
шөдлiс, полошiтыштiс дај бөр рајө мөдөдчiс.

Јен сылы i шуө:

— Кор мун Мiхаил Архангеллыс пiшщаль да сувт,
служiвөј, рај өчөс вiчы: Петыр-Павел менам пө-
рысмiс да стөрөжавны оз-нiн вермы.—Сетiсны сылы
пiшщаль да сувтөдiсны рај өчөс вiчы.

Вот сулалө салдат пiшщальөн да рај өчөс кара-

улітö. Візöдö, рајö смерт кајö. Салдат сјöс соскö-
дыс тракнітіс да шуö:

— Кызі те, лы чукöр, рајö лыстан пырны? Код
тенö коріс?

Смерт сылы і шуö:

— Ме јен дорö докладöн локта. Колö сылыс
јуавны, кушöм арлыда јöзöс тавö вјавны щöктас
меным?

Салдат сылы і шуö:

— Јенмыд ме докладтöг некодöс ас дінас оз
прінімајт. На,—шуас,—бостлы менсым пішчалöс, да
візлы рај öзöссö, медем ветліг кості некод татчö
оз кавшас. Ме ачым ветла да те пыдді јуала.

Јен щöктіс смертлы віставны, мыј таво колö мед-
га пöрыс седјасöс да бабјасöс вјавны.

Салдат ас кежас думыштіс: „А менам бағ-мам
пöрысöс-нін. Тағ-кö вістала, смертыд менсым пö-
рыс бағ-мамöс начкас, најöс сесса мем оз і удајч-
чыв азöдлыны“. Салдат вежіс јенлыс щöктöмсö,
смертлы тазі вісталіс:

— Таво јенмыд щöктö вјавны не арлыд серті, а
чін серті. Мун леччы му вылö да мöрїт став гене-
ралјассö да полковнікјассö.

Сулаліс, сулаліс салдат рај öзöс дорын, тазі öтї
во коліс. Візöдö—кыссöны, рајö кајöны еполета ге-
нералјас да југыд кіза полковнікјас, а на бöрвылын
кос лы чукöрнас гїра-гаракылö, смерт кыскысö.

Смерт салдатлы ылысаң-на горзö да öвтчö:

— Восты,—шуö,—рај öзöстö, служівöј, гене-
ралјас да полковнікјас локтöны.

А салдат смерт ныр улö кулаксö мыччöдліс:

— Код,—шуö,—тен щöктіс генералјасöс да пол-
ковнікјасöс рајö катöдны. Пырыс-пыр-жö адö став-
нысö вöтлы. Јенсаң сещöм прїказ: генералјасöс адö
вöтлыны.

Нуöдіс смертыд генералјасöс адö да бара локтіс
рај öзöс дорö салдатлыс јуавны: кодјасöс таво јен
щöктас вјавны?

Салдатлы јенлөн прїказыс ез во сöлöм вылас:

щоктіс віавны шөр арлыда став мужічөј јөзөс. Салдат думажтө, мыј тајө приказыс серті смерт віас сылыг вокјассө, сесса сылы оз і удајччы најөс аззөдлыны. Салдат бара вежіс јенлыг приказсө да смертлы тазі вісталіс:

— Таво јенмыд щоктіс віавны не арлыд серті, а чін серті. Леччы мун му вылө да віав сөг став попјассө.

Сулаліс-сулаліс салдат рај өзөс дорын, тазі мөд во колі.

Вічөдө: поп чукөр араваөн рајө кысгөны, а на бөрса кос лы чукөрнас гіра-гаракылө — смерт кыскысө.

Ылысаң-на смерт кіјаснас өвтчө да салдатлы горзө:

— Восты, служівөј, рај өзөстө, попјас рајө локтөны.

Салдат бара кулаксө смерт нырулө мытчөдліс да шуө:

— Kodі щоктіс најөс, куҗ јурсіа бесјассө, рајө катөдны? Сіҗ-һін уна тани куҗ јурсіаыс. Пырыг-пыржө ставнысө адө вөтлы. Јенсаң сещөм приказ сетөма...

Вөтліс смерт попјасөс адө да бара локтіс рај өзөс дорө.

— Јуав,—шуө,—служівөј, јенлыс, кущөм арлыда јөзөс таво кежлө щөктас віавны?

А салдат сылы і шуө:

— Таво јен щоктіс віны 25 царөс, 50 аркірејөс, купечјасөс да став сүдда-лөддасө.

Сулаліс-сулаліс салдат рај өзөс дорын дај кој-мөд во коліс. Бара локтө смерт, вайөдө сөрсыс царјасөс, аркірејјасөс, купечјасөс да став сүдда-лөддасө. Ылысаң-на сіјө кінас өвтчө да горзө салдатлы:

— Вост, служівөј, рај өзөстө: праведніјас локтөны.

Салдат бара кулаксө смертлы нырулөчыс мытчөдліс да шуө:

— Вот сета ме теныд, лы чукөрлы, праведнікјасөс вайөдөм. Kod чөрт щоктіс теныд тајөјасөс рајө катөдны? Пырыг-пыржө адө леччөд. Јенсаң сещөм приказ сетөма.

Вөтліс смерт ставнысö адö да бара локтіс рај
öзöс дінö, да ыстö салдатöс јен дінö јуавны, кодја-
сöс таво кежлö вiавны.

А салдат скöрміс дај шуö:

— дöзмі ме теыс. Абу ме теныд слуга ні казак.
Ветлы колöкö да ачыд јуав.

Тöдмаліс јен смерт вiсталöм герті салдатлыс став
шуткасö, щöктіс кутны да вайöдны салдатöс.

— Но, мыј те вöчiн, служивöј? Генералјасöс те
щöктiн вiавны?

— Так точно, ваше высокоблагородіје!

— Попјассö те щöктiн вiавны?

— Так точно, ваше высокоблагородіје!

— Царјассö да аркірејјассö те щöктiн вiавны?

— Так точно, ваше высокоблагородіје!

Скöрміс јен да шуö салдатлы:

— Вöтла ме тенö, служивöј, рајыс ташöм ужгыд.
Öнi смертлыс һаң кусöксö мырдiн, һинöм сылы лоi
вöчнысö. Щöкта теныд кујiм во чöж вердны смер-
тöс ас кошта вылад.

Вот мöдöдчiс салдат рајыс му вылö бöр, а смер-
тыд сы бöрса, кыз вужöр вöтлысö: кытчö салдат,
сетчö i смерт. Пуксас салдат сојны—смерт ськöд
щöщ сојны пуксас да öтнас вiт морт мында сојас;
пуксас салдат вина јуны—смерт ськöд-жö јуö да вiт
морт мында јуö. Пуксас салдат курiтчыны, а смер-
тыд сы чiгарка курiтiг костi вiт чiгарка курiтас.

Скöрміс салдат смерт вылö да шуö:

— дыр-ö-нö те ме кошта вылын мöдан вердчы-
ны? От-жö мöд ме тенö кујiм во чöж вердны-јук-
тавны.

Сесса мунiсны, мунiсны дај кабак воiс. Смерт
сылы i шуö:

— Вај, служивöј, пыралам кабакас да јуыштам
һеуна.

А салдат ас кежас думыштіс: „Час, ме тенö öнi
велöдышта һеуна“, сесса сумка жынјыс кымын сöв-
тіс дорыша iзторјас да шуö смертлы:

— Кытчö текöд кабакö пыран? Тенö, лы чукö-

рѳс, аҗҗасны да став јѳзыс повҗасны. Буржык лоѳ, те пукы ме сумкаѳ, а ме теныд кута вѳнасѳ мыччавны.

Таҗ! і вѳчѳсны. Смерт пырѳс із тыра салдатскѳј сумкаѳ дај шуѳ:

— Ој, служѳвѳј, тани із чукѳрад меным зев чорыд кујлынытѳ. Бокѳс із дорышҗасыс сущјѳдлѳны. Вај ректы сумкасыд ізҗасѳ.

А салдат сылы і шуѳ:

— Пукав сен да мѳритчы.—Сесса салдат зев топыда кѳрталѳс сумка мешѳксѳ да мѳдѳс смертѳс пыркѳдны:

— Аҗ! два! Аҗ! два!—по-салдатски маршірујтѳ да смертѳс ізтыра мешѳкын пыркѳдѳ. А смертлѳн сѳмын лыҗасыс гѳла-голакылѳны із чукѳр пыщкын.

Сесса салдат пырѳс кабащѳик орѳдѳ, ѳеуна јуыштѳс дај шуѳ:

— Кабащѳик, менам мешѳкын смерт кујлѳ, лезакѳ сѳјѳс вѳла вылѳ, пырыс-пыр-жѳ тенѳ вѳас. Мыј сетан, мед сѳјѳс вѳла вылѳ ог лез?

Кабащѳик повҗѳс да шуѳ:

— Мыј колѳ, сѳјѳ і бост, но смертѳс вѳла вылѳ ен лез.

Прѳсҗѳтѳс салдат кабащѳѳикѳс. Кѳрталѳс кабак ѳҗѳсас смерт тыра мешѳксѳ дај шуѳ сылы:

— Ме ветла пѳрыс бат-мамѳс аҗҗѳдлыны. Кытчѳр бѳр ог во, смерт тыра мешѳксѳ тајѳс ен лыст бостны, медым тани ѳҗѳсас мовкјалѳ.

Колѳс смерт кабак ѳҗѳсын ізтыра мешѳк пыщкын мовкјавны. Быдысѳн ѳҗѳс востѳгѳн да пѳдлалѳгѳн сылѳн лыҗасыс із пыщкын гѳла-голакылѳны.

Воѳс салдат гортас, а пѳрыс бат-мамыс ловјаѳс-на. Налы зев лоѳ лубѳ, мыј пѳсѳ ловја сѳниѳн удајчѳс аҗҗѳдлыны. Зѳн во салдат гѳсҗѳтѳс гортас дај кабащѳик орѳдѳ смертѳс вѳдлыны мунѳс. Лезѳс сѳјѳс із тыра сумкаыс дај шуѳ:

— Но, смерт, кущѳмҗыка гѳсҗѳтѳн кабащѳѳик ордын?

А смертлѳн муртса лолыс колѳма. Сесса смерт

бара мөдiс вужөр моз сы бөрыс вөтлысны. Салдат i думайтө: „Кыз нөшта тенө тешитны?“

Ньобiс сесса салдатыд табак доз, тырыс сетчө нушкан табак сөвтiс, пуксiс даj мөдiс нушкыны. Отчыд нушкыштiс—чiккылө несjөдiс, мөдыс нушкыштiс—чiккылө несjөдiс.

А смерт сылы шуө:

— Ваj, служивөj, ме щөщ табактө нушкышта.— Сылөн вөли сещөм мода, мыj салдат вөчө, сы бөргә смерт вөчө ставсө.

— Отi чепел табакыд, смерт, теныд, гашкө, ещә лоө? Буржык лоө, пуксан-кө табак дозjас, сек сесса көт лунтыр дурдывтөг нушкы.

Пуксiс смерт табак дозjө, а салдатыд бостiс табак дозтө, зев топыда пөдлалiс да тештас i суjiс. Несjалө, кылө, смерт табак дозjын, а салдат сы вылө сералө. Зон во чөж вөдiтiс смертөс табак дозjын даj лезiс медбөрын:

— Но кушөмжык, смерт, табак дозjын овны?

А смертлөн муртса лолыс колөма. Бара смерт мөдiс салдат бөргә вужөр моз вөтлысны да салдат кошта вылын вердчыны. Соjны пуксас салдат, сijө ськөд орччөн пуксас да вiт мында соjас.

Вот салдат вөчiс ыжыд jашщiк даj смертлы шуө:

— Пырав, смерт, jашщiк пышккас да пышкөссаныс стенjассө стружитышт.

Пырис смерт jашщiк пышкөсө, а салдат крап пөдлалiс jашщiк өзөссө даj смертөс jашщiкө томлалiс. Сесса нуис кладбишше вылө, кодjiс гу да сетчө сijөс i тыртiс:

— Вот тен, лы чукөрлы... Мөрiтчышт му пышкөсын...

Отi во колiс даj мөд во колiс, а смерт век абу. Ыстiс jen ангелjассө корсны смертөс, кытчө сijө лоiс.

Корсiсны да корсiсны, корсiсны да корсiсны—некыс корсны ез вермыны. Сесса локтiсны салдат дiнө даj жуалöны:

— Кытчө смертсө, служивөj, тегин?

— Ме сіјѳс кладбішце вылѳ нуі да гуалі.

Корсісны да корсісны, став кладбішщесѳ лупѳ-шітісны, коркѳ сесса смерт тыра јашшікыд і сурі.

Локтіс јен діно смерт дај шуѳ:

— Одва менам долѳј колі. Салдат кошта вылад вердчынытѳ абу зев лѳсыд.

— Салдатыдлѳн-кѳ наѳ солыс абу пѳтѳса, бѳр мун мір кошта вылѳ вердчыны.—І ыстіс јен смертѳс бара мірскѳј кошта вылын вердчыны.

Бара важ мозыс смерт мѳдіс јѳзѳс мѳрїтны, но салдат дорѳ весіг і матыстчынысѳ ез лыст, непѳштѳ сіјѳс мѳрїтны.

Та бѳрын салдат оліс-на со во, гашкѳ, і кык соѳс. Сетчѳз оліс, кытчѳз ачыс ез дѳзмы.

ПОП ДА СЫЛѳН КАЗАК МѳМѳТ

Важѳн олісны-вылісны поп гозја. Вот ѳтчыд поп казакѳс корсны мѳдѳдчіс. Віѳдѳ, а сылы паныд Мѳмѳт локтѳ.

— Кытчѳ-нѳ, баѳушкоыс, мѳдѳдчѳма?

— донтѳм казакѳс корсны.

А Мѳмѳт сылы і шуѳ:

— Бост менѳ казачїтнытѳ, донтѳг медаса: кујїм во служїтѳмыс кујїм печїк. Первој во бѳрын чал чунѳн печїкта, мѳд во помасѳм бѳрын нїмтѳм чунѳн печїкта, а којмѳд во помасѳм бѳрын воz чунѳн печїкта.

А поплы зев нїмкоѳ лої, мыј јѳј мужїк кујїм во кежлѳ кујїм печїкыс медасѳ. Печїкыд печїк і ем: ѳенга мынтыны оз ков.

— Медала—шуѳ поп,—уж менам абу сѳкыд: наѳ ізны, скѳт дѳзѳрїтны, пес керавны, војын вѳрјасыс менсым амбар візны. Вердны мѳда зѳрја рокѳн, а уzлыны мѳдан конушнанын.

Вот ѳтчыд поп казакѳс ыстѳ вѳрѳ:

— Мун, Мѳмѳт, ветлы пес керавны.

Мунїс Мѳмѳт вѳрѳ, кералїс сыв кучта ѳтї краж, сесса југыдѳн-на і гортас воїс. А поп сылыс і јуалѳ:

— Уна-о-но, Мөмөт, пестө кералін?

— Сыв пес кералі.

Мөд лун Мөмөт кераліс сыв куза кујим краж.
Гортас воіс да поп бара јуалө:

— Кымын сыв, Мөмөт, талун пестө кералін?

— Талун кујим сыв.

— Сіз-кө аскі унжык-нін керав.

Кожмөд луннас Мөмөт муніс да сыв кузта віт
краж кераліс. Гортас леччіс да поп бара јуалө:

— Но талун кымын сыв пестө кералін?

— Талун віт сыв кералі.

Коркө поп Мөмөтөс і песла ыстас. А Мөмөт сы-
лыс і јуалө:

— Ставсө, өкмыснан сывсө ваја, алы ог ставсө?

— Ферт ставсө.

Муніс Мөмөт вөрө, сөвтис вөв додө өкмыснан
кражсө да поп өшінулө грымкылө додсө пөрөдіс:

— Петав,—шуас,—бағушко, пестө примітны.

Петіс поп да Мөмөтөс піналө:

— Ак, те, Мөмөт, те, Мөмөт! Көні-но тенад өк-
мыс сыв пескыд?

А Мөмөт сылы шуө:

— Кызі-но абу өкмыс сыв, стөч өкмыс сыв
кералөма-да.

Олісны-олісны да коркө сесса поп казаккөд мө-
дісны картупел гуавны. Картупел гуавны нуісны дај
көртзырныс вунөма. Поп сесса термөдлө казакөс.

— Мун, Мөмөт, гортө котөртлы да көртзыр вај.

Локтіс Мөмөт, керкаө пыртөз візөдіс өшің пы-
рыс да азгіс: попадда корөма ассыс мусуксө—куз
јурсіа факсө да гөститөдө. Сесса кілчө өзөсө гол-
гол керіс.

Фак повгіс дај шуө:

— Кытчө-но ме воштыса, попыд кылө локтө?

— Кај өдјөжык пөлағ подлөсө. Сен емөс
лук мешөкјас. Пыр өті тыртөм мешөкө да лук
мешөкјасыскөд орчөң і сувт.

Факөн пыріс мешөк пыщкөсө да лук мешөкјас
дінө лажмөдчіс.

Керкао пырис Момот. А попада 'сылыс і жуало:

— Мыј-но, Момот. Мыјла бөр косін?

— Бағушкоыд өті лук мешок щоктіс вајны гуо сужом выло.—Кажліс казак полат подлосө, гримкыло чөвтіс жожо факон тыра мешокто. Сесса бос-тіс мешоксө пелпом вылас, посвозыс көртзыр ква-тіс да муніс поп дорө:

— Вајі,—шуас,—бағушко, көртзырто. Со, матуш-каыд лук мешок ыстіс да щощ щоктіс картупелькөд өтлаө гуавны. Картупельскөд мед оз сораг, ме-шөкнас і быдсөн щоктіс сужны.

Тақи гуалисны поп да Момот куз журада факонөс, попадфайсылыс мусуксө.

Вот факон кујліс-кујліс картупель гуын, сесса пе-тіс мешок пышкыс да картупель гу мудоосө мөдіс нарсавны. Коджіс, коджіс да журыс төрмөн роғ лоі. Момот казаліс картупель гуыс факонлыс кодјысөмсө да поп дорө котөрөн:

— Ој,—шуас—факонды міжанлыс картупель гутө лептө; тыдалө гусавны көсјө тенсыд картупельтө.

Поп котөрөн картупель гу дорө ускөдчіс, весіг пөдраснікаснысө ез вевјав, а Момот сы бөрсә гез көлышкаөн.

Факондыс картупель гу мудоосө муртса вевјалис роғодны да ортсө петны, кызі сы выло сап-сарап ускөдчіс поп.

— Ак,—шуас,—сешөм-ташөм, паскыд горш, јөз-лыс, картупель гу лептан,—і заводітіс факонөс пөв-савны да јурсіодыс пачесајтны. А факон сылы воча кутчысіс. Поп горзө казаклы:

— Еј, Момот, мыј сулалан? Кучкав щощ!

Факон тузітө попөс, і Момот мөдіс щощ попөс гез көлышкаөн вурны. Факлы өтчыд кучкө, поплы—кујімыс. Факлы—кыкыс, поплы—вітыс.

Сесса тышкассіс налөн дај поп шуө казаклы:

— Ак, те, Момот, те, Момот! Колі-өд факонсө нөјтны, а те, Момот, менө кучкалан щощ!

— А ме-но мыјөн төда! Көзайн кызі щөктө, сіқи ме і вөчі. Те шуін: „кучкав-“, а ен урчіт, мыј фа-

көнөс колө кучкавны. А ме чајті, мыјтенө астө колө кучкавны. Кодлы еша да кодлы унжык кучкөм сурі, сесга агныд-һін јуксөј.

Муніс поп гортас да чоң вежалун чој вісіс да бокјассө гыжјаліс.

Олісны-олісны дај попөс беда суіс: поплөн пачыс сојаныс мөдіс вошласны. Өтчыд воші дајмөдыс воші; поп да попадда шыгјалөны, а пачын сөмын тыртөм кашнікјас колөны.

Вот поп казаклы і шуө:

— Кывзы, Мөмөт, те буржыка килчө өзөстө караулт. Кушөмкө вөрјас воывлөны мјанө да пачыс став сојансө ректөны. Коңушнаыс вуж посвозө уялыны.

Мөмөт мөдіс лун і вој караултны, коді поп пачыс сојан-јуан гусавлө. А ачыс стрөка кыјөдас, пыралас керкаө да став сојансө пачыс өті здукөн ректыштас.

Коркө өті асылын поп да Мөмөт вартны петісны, а сек коста попадда чукөстіс ассыс мусуксө—кучјурсіа факөнсө, да мөдісны гөстітны.

Мөмөт бостіс чап (вартан), өтчыд шеныштіс—өті чап көв орі, мөдыс шеныштіс—мөд чап көв орі.

— Вај,—шуө,—бағушко, гортө котөртлам чап көв вурыштны: тәні шыла һі нырагез абу.

Локтісны гортө, а попаддалөн килчөсө ігналәма. Мөдісны ігөдчыны. Сек коста казак өшіңөд кыжнітліс да ағзіс, кызі попадда нуіс пызан вылыс чөскыд сојанјас да шкапө зебіс, і факөнөс шөщ шкапө зебіс. Сесга пырісны керкаө дај поп шуө:

— Вај,—шуас,—матушка, ме өбөдајтышта, а казак сы коста чап көвјас вурыштас.

Кватітчіс, а пачын сојаныд абу.

— Ақ, те,—шуө поп,—Мөмөт, те, Мөмөт, омөла те вөрјасыс керка віған. Бара-һін вөрјас волөмаөе.

А Мөмөт поплы сек і шуө:

— Ме талун, бағушко, вөт ағзылі, бытөкө вөрыд воліс, кыскаліс пачыс став сојантө да шкапад пукталіс і ачыс шөщ шкапад пуксіс.

Востісны шкапсö, і збылыс сені сојан гырнічјас, пірöг шангајас, і куз јурсіа фак сені-жö пукалö. Поп аҗіс факөнöс да ускöдчіс:

— Ак,— шуас,— kodі вöлöма сојан гусалыгыд, менсым пач пыщкöс ректысыд!

І möдісны поп да фак јурсі-на-јурсі пачесајтчыны. Факөн томжык да вермö попöс. Поп möдіс казаклы горзыны.

— Еј, те, Мөмөт, мыј те чөв сулајан!.. Бост укватсö да кучкав щöщ.

Мөмөт кватітіс укват да möдіс попöс і факөнöс кыкнансö öтмоз тувкöдны да ојкöдны. Ödjөн-тај јансалісны.

— Ак,— шуас,— Мөмөт, те, Мөмөт! Ме щöкті факөнöс кучкавны, а те менö щöщ ојкöдан!

— А мем кыз көзайн шуас, сіҗі і вöча. Те-öд ачыд кучкавны щöктін да ен урчіт, kodöс кучкавнысö, Ме чажті, мыј астö щöщ щöктін укватавны. Ме кыкнантö öтмоз кучкалі, мед некодныды оз ло öбіднö...

Бара зон вежон чөж поп кујліс волпасын да гыжјаліс ассыс нөјтөм бокјассö.

Олісны, олісны да коркö поп да попафда гөстітны möдöдчісны.

Поп шуö казаклы:

— Те, Мөмөт, мі гөстітіг кості гортов лучкіа да öҗöсјастö бура віз, а меда-нін амбар öҗöстö бура віз, медем вөрјас менсым һанöс ез гусавны.

Мыјөн поп гозја мунісны гөстітны, Мөмөт востіс амбар öҗöстö, коріс сіктыс мужікјасöс да щöктіс став һансö і ембурсö амбарыс новлыны. Сесса перјіс амбар öҗöссö да амбар öҗöснас котöртіс попöс корсны. Поп сіјöс аҗіс да јуалö:

— Мыј-нө-нін лоі, Мөмөт? Кыз лыстін амбартö еновтны!?

— Амбар пыщкад, бағушко, шырјас гыжöдчöны. Ме котөрөн локті јуавны, мыј керны. А амбар öҗöстö бура щöктін кранітны да, мед міса татчö воліг кості некод сіјöс ез гусав, сөрыс вајі.

— Ак, те, Мөмөт, те, Мөмөт! Колө-өд амбарсыс еусө краңитны, а оз амбар Өзөссө! Гашкө өнөз мен-
сым став һаңс-һин гусалісны?

Котөртісны амбар візөдлыны: збылыс һинөм абу
колөма, ставсө-һин гусалөмаөс.

Скөралө поп гөгөрвотөм казак вылө, а Мөмөт
правдайтчө.

— Те-өд, бағушко, ен амбарсө, а амбар Өзөссө
щөктін візны. Кыз көзәин щөктө, ме сізі і вөча: кө-
зәинлыс кыв вужны оз поз.

Вот коркө сесса воіс казачітөмлы первој вога
срок. Колө поплы казаккөд рөщөт вөчны өті во ужа-
лөмыс.

Мөмөт соссө пужіс дај шуө:

— Кад, бағушко, меным первој воыс ужалөм
дон мынтыны. Вај-жө лөсөдлы плештө. Кодар бокас
плешкад печікта?

Лөсөдіс поп шујга плешсө. Мөмөт колскылө чал
чунөһн печіктіс да сещөма печіктіс, мыј поп вылө-
вылө качліс да көшасулөз тумбылтчіс, шујга сін-
гурансыс сінкољкјыс жож шөрөзыс чеччыштіс.

— Но,—шуас,—бағушко, өті во ужалөмыс рө-
щөтын.

А поп, гашкө і кујім суткі чөж сесса сафтөгыс
кујліс тајө печіктөмыс.

Пукалө көртөда чужөмөһн сінпөла поп дај
думајтө, кызі мездысны казакыс. Кызі мездысны
һөшта кык печікыс? Өһі, со Мөмөт чал чуннас-һа
печіктіс, а һіптөм чуннас да воз чуннас-кө печік-
тас, секі мыј лөө?

Кызі ковтөм стрөһһыкыс стрөкыс воз мездысны
да медым мыһны кык печікыс?

Вот чукөстіс поп казакөс.

— Мун,—шуас,—Мөмөт, ветлы да Вөрсалыс скөт-
сө гусав, сіјө мем кык во чөж-һин оброк ез мынтыв.

Муніс, муніс Мөмөт, пыріс сөд вөр шөрө, кера-
ліс меһса ыжыд пожөм пусө да мөдіс кыресыны.

Кыліс Вөрса Мөмөтлыс керасөмсө да локтіс сы
дінө.

— Кушом могөн-нө, Мөмөт, локтин ме прикодө?
Мыла таяо пусө кырссан?

— Ме локти тиянос, вөрса челадос, пывсө-
дыштны. Со, — инди пожом кер выло,—воча та-
тыг аслым бед, медем таяо беднас тиянос пывсө-
дыштны.

Повзис Вөрса дај шуө казаклы:

— Мыжыс-нө, Мөмөт, кушом сешом пакөст ми
теныд вөчим?

— Он төд мыжыс? Мыла-нө поплы кык во чөж
оброкто ен мынтыв? Поп менө ыстис оброкла. Се-
ган-кө ас стадогыд кык медбур скөтина—прөсти-
та, а он-кө, буриник пывсан пукта тиян вөрса челад
мыш выло.

Вөрса жүрсө гыж-гыж керыштіс дај шуө:

— Вај первој выннымос бертам. Кодным лоам
жонжык, сылы і оброк мынтыны. Вај чуңрукрөн
кыскасам.

Сесса гез көлышкаыс вөчисны кыщ дај зелөдчис-
ны чуңрукрөн кыскасны. Мөмөт гез кыщсө домалис
пожом мырјө. Зелөдчис да зелөдчис Вөрса, оз вермы
Мөмөтөс чуң крукөн кыскыны.

— Но,—шуас,—Мөмөт, чуң крукнад те меыс жон-
жык. Сиз-кө мөдног сила бертны пробужтлам. Оні
кыкнаным шутовтам. Кодным жонжыка вермам шу-
товтны, сылы і оброк мынтыны.

Шутовтіс Вөрса, став вөрыс быдсөн төвзыштліс,
і Мөмөт муртса кок јывгыс ез ус—сешом гораа сјө
шутовтіс.

— Но,—шуө,—өні сесса те, Мөмөт, шутовт.

А Мөмөт шуө:

— Ме-кө, Вөрса, шутовта, тенад синурансыд
сінмыд чечыштас. Сінмыд-кө жал—көртав сінтө.

Көрталис вөрса асгыс сінјассө да мөдис виччысны
Мөмөтлыс шутовтом. Мөмөт бостис муыс зор да
кыз-тај свиснитіс Вөрсалы жүрбөрас, мыј сылөн сін-
гыс быдсөн бі петалис.

— Но,—шуө,—Вөрса, өтчыд шутовті, мөдыс шу-
товта ог?

— Го јенмогыс,—шуө Вөрса,—сесса, Мөмөт, ен-
нын шутовт. Өтчүд шутовтөмсүд менам сінјасөј сін-
гуранјасыс муртса-нын ез чечыштны.

Сетис Вөрса Мөмөтлы асгыс кык скөтіна—кык
ошкөс. Воис Мөмөт поп ордө, өті ошсө јөртис вөв-
јас коңушнаө, а мөдсө—мөс картаас. Поп не рад,
мыј Мөмөт гортө ловјөн воис.

— Но,—шуө,—Мөмөт, ваядөдін Вөрсалыс скөті-
насө?

— Ваядөдi, коңушнаад да картаад јөртi.

Мөд лунас леччисны карта вылад да ошјасыд поп-
лыс став мөсјассө i вөвјассө косавлөмаөс. Зев жал
поплы, но јешщө-на ыжыджык шогыс, кыңи кутас
мынтысны Мөмөтлы. Бара-на поп пуксис да шогалө,
думайтө, кытчө казакөс ыстыны, мед ескөн ловјөн
бөр ез-жө-нын во.

— Ветлы,—шуө,—Мөмөт, Ыжыд ваддорө чөрт-
јаслыс оброк перјыны. Кујим во-нын оброк ни руга
мем ез мынтывны.

Мунис Мөмөт Ыжыд ваддорө, пуксис берек до-
рас да мөдис нырагез гартны. Сек вад пыдөсыс бырс-
нитис чөрт пи дај јуалө:

— Мыј-нө те, Мөмөт, вөчан?

— Ме нырагез гарта, тiјанлыс ваднытө көсја
шырјавны да тiјанөс, васа бесјасөс, пывсөдыштны.
Мыла поплы кујим вочөж оброк ни руга абу
мынтылөмныд?

Чегсис бес пи да Васа дөдыс динө котөртис:

— Ој, дөдө, поп казак—Мөмөт—локтөма да
оброк корө, шуө: он-кө-пө шапкатыр дөңга сетөј,
ваднытө шырјала да став васа бесјассө пывсөда.

Петис бес пи Мөмөт дорө дај шуө: дөдө-пө щөк-
тө теныд мекөд бертчыны. Кодным коднымөс вер-
мам, сiјө i оброк бостас.

Мөмөт сылы шуө:

— Текөд, чөрткусыңкөд, ачым ог-жө мөд вер-
масны. Со, естөн пу дорас менам шөркост вокөј
кујлө. Мун ськөд бертчы. Сөмын сiјө неуна пелтөм

да оз кыв, сорнитны заводиттöз колö сылы кучкыны,—Мöмöt indic пу улын кујлыг ош вылö.

Чöрт пи мунис, клопкылö кучкис кујлыг ошлы да горödic:

— Вај,—шуас,—шöркост Мöмöt, вермагам!

Ошкыд-тај кызи ускöдчас сы вылö. Парсалас да курччалас, парсалас да курччалас, бес пилöн öдвалыс колö да котöрөн леччас дедыслы жалужтчыны.

Мöмöтыд пö ачыс ез бертчы, шöркост воксö меным паныд ыстылис.

Сесса бес пи петис берегö да бара-на оброк денга ез; петкöд:

— дедö щöктис котралöмөн панласны. Кодным öдјөнжык вад гөгөр кыщовтам, сijö i оброк бостас.

— Текöд, чöрткусыңкöд, ачым ог-жö мöд панласны. Тенö-öд i менам iчöt вокöј-на панјас.

Сесса пыралис вөрö, кыјис кык көчöс, öтисö мешöкө сујис, а мöдсö мөздорас бостис.

— Но,—шуас,—чöрткусың, панлас менам iчöt воккöд,—сесса лезис öтiк көчöс да кинас швач-швачкерис. Көч визнитис дај вөрö котöртис. А чöрт пи кывсö öшöдöмөн кашкө-котöртö, мед ескö сijöс оз панјыны. Вот кыщовтис чöрт пи вад гөгöрыс, а сек коста Мöмöt кыскис мешöкыс мöд көчсö да мышкас тапкöдö.

— Молодеч,—шуас,—менама iчöt вок, чöрт пиöс панјин!

Бара чöрт пи котöрөн леччис васа дедыс динö да висталö:

— Менö панјис iчöt вокыс, ачыс Мöмöтыс ез i заводитлы.

Вот петис бес пи дај бара-на оброк денга оз вај.

— Со,—шуас,—дед менама ыстис ассыс комын пудја паличсö. Кодным вылöжык качöдлам, сijö i оброк бостас.

Мöмöt сувтис комын пудја көрт палич дорö да кымөр вылö виздöдö, а шыбытны оз шыбыт.

— Мыј-нö, Мöмöt, сесса виччысан, он шыбыт?

— Час, есиҗо кымөр пластсө виччысышта да сетчө те дедлыг палычсө чөлөдә, мед сесса бөр-сө оз ус.

Чегсис чөрт пі, кватітіс палычсө да дедлы жалутчө:

— Тенсыд палычтө, дед, Мөмөтыд кутліс кымөр вылө шыбытны. Муртса вевјалі пышјодны.

Азқо пөрыс Васа, мыј Мөмөткөд сілаөн посјыс-ны оз вермы, да щөктіс петкөдны оброк дөнга.

Сек кості Мөмөт рождіс шапка пыдөссө, улысас гу кодјіс да мешөк пуктіс. Өті мешөк дөнга петкөдіс да кістіс чөрт пі Мөмөт шапкаө—ез тыр, мөд мешөк кістіс—ез тыр, којмөд мешөк петкөдіс да вө-лісті тырі. Чөрт пі дивутчө:

— Ыжыд-жө тенад, Мөмөт, вөлөма шапкаыд.

— На, чөрт пі, ну поп ордөз тајө дөнга мешөк-сө,—шуө Мөмөт.

Вот мөдөдчисны Мөмөт да чөрт пі поп ордө. Туј вылас налы паныдасіс рожа шөра зев ыжыд ізкі.

Бес пі Мөмөтлыг јуалө:

— Мыј-нө тајө тащөм гөгрөсыс?

— Тајө менам дөдөлөн сікөщ моллыс.

Мунісны, мунісны да бес пі агас (піна) азқіс.

— Мыјнө, Мөмөт, тащөмыс?

— Тајө, менам дөдөлөн сікөщыс.

Мунісны, мунісны да бес пі рыныш азқіс.

— Вістав, Мөмөт, тајө мыј тащөмыс?

— Тајө менам дөдөлөн вөралан шапкаыс.

Сесса воны кутісны поп ордө да Мөмөт бес піөс гортас ыстіс.

Гортас мунігөн бес пі рыныштө шапкааліс, агас-тө (пінатө) сыліас сікөщ пыдді сујіс, а ізкітө сылі-ас-жө көрталіс да вадјө мөдіс дөдыс дорө леччыны. Ізкіыд ва пыдөсө кыскө, рынышыд да агасыд ва веркөсө кыпөдөны; пессіс, пессіс бес пі да сетчө і жагаліс.

Воіс Мөмөт поп ордө да дөнга мешөктө жож шөрө чөвтіс:

— Вајі,—шуас,←чөртјасыдлыг оброктө.

Поп öни i дeнга вылад абу рад, сöмын сьлөн öти дум, кьäи казак печикьы плeшсö мeздьны. Кöт кьтчö сijöс eз ьстыв, некьтчö Мöмöт оз jöрмы.

Сeсca поп да попадда думажтисны пышьяны. Поп вöчis аслыс зев ьжьд кузов (пестер), став дона кö-лужсö сöвтis сетчö да шуö попададды:

— Тажö Мöмöтыс ловья журөн он-жö мын. Аски-жö казакьы гусөн кьтчöкö пышьям.

А Мöмöт кьвзis налыс сорьисö. Мыжөн поп да попадда унмовсисны, ректis поп кузовьы став ем-бурсö да һаңсö, сeсca ачыс пырис кузов пыщкас да вевттьисis.

Асывнас зев воэ поп да попадда кузоласисны да мöдисны гортьыс пышьяны. Пышjисны, пышjисны да кöсjисны соjны, шöччьштны пуксисны. Öни-пö-öд ка-закьд оз-һин суöd.

А Мöмöт сек кузов пыщсаң горödic:

— Батушко, менö-таж колиньд.

Со-пö-öд Мöмöтыд, тыдалö, кажалöма пышjöм-нымöс да вöтчö ми бöрса. Мед ескö оз-жö кöт суöd.

Котöртisны да котöртisны i жужьд бужöда жу дорö воисны. Сетчö воj суic. Сeсca попыд кузовсö пöрччis, да бужöд дорö шöччьны пуксисны.

Поп шуö:

— Но, Мöмöтлы мijанöс öни һe суödлыны-һин.

А Мöмöт сек коста петis поп кузовьы да шуö:

— Но, батужко, öдва ме тijанöс верми суödны. Ме чаjта, мыj менö äiköз-һин колиньд.

Поп да попадда сöмын синньсö чашкöдисны. Ба-ра Мöмöтыс eз мынньы.

Вот поп, попадда да казак лöсöдчisны жу дорö уэны водны. Поп i шуö:

— Уэны водтöз-öд ужнаjтльвлöны. — Востis поп кузов вевтсö, а кузолыс тыртöм. А Мöмöт кьс-кic пшöггыс öти тупöс да нурjасыштчis. Сiji поплы да попадды ташöма музöм бöрын щыглы лöи водны.

— Те, Мöмöт, жудорлаңыс водан, матужка—вöр-дорлаңыс, а ме—шöракостаньд.

Музём бөрүн поп да попадда зев чөскыда ун-
мовісны да немтор ез кывлыны, кыгі Мёмөт попос
ју дорлаңыс вештыштис, а ачыс поп да попадда
костө водіс.

Коркө садміс попадда, думайтө, мыј сы бокин
кујлө аслас попыс, да сылы бокас і тувкөдө:

— Мыј-нө, јөј, зевајтан? Тојышт сіјос ваас да
мынам сыыс, немөн мынтөмыс!

Щөктөны-кө-нө, мыј... Мёмөт јөткіс попос бу-
жөд јывсаң ваө.

Асывнас садміс попадда да јуалө Мёмөтлыс.

— Көн-нө, казак, мијан багушконым?

— Ме сіјос ваө быгылті. Ачыл-тај војнас щөктін
сіјос ваө јөткыны.

Мёмөт чечіс да шуө попаддалы:

— Но, менам өні кежлө казакалан срок ештис.
Поплы казачіті, а попаддалы казачітны ог көсјы.

Сесса Мёмөт шапкасө лептыштліс да воқө мө-
дөдчис.

МУЖИК ДА ПОП КӨЗА

Өтчыл мужик да поп мөдөдчисны базарө нөбас-
ны. Ветлөдліс, ветлөдліс мужик базар куза—нем-
тор ез сур мужик деңга вылө; деңгаыс сылөн сө-
мын дас ур вөлі.

Сесса сылы өті старука вочаасіс дај шуө:

— Бурещ тенад деңга серті менам ем төвар,—
і дас ур доныс сетіс сылы кујім чуңлыс капуста
көјдыс.

— І тајө добра,—шуө мужик,—тајөс пукта да
во гөгөр кежлө сорва лөб.

А поп пыр мужик бөрсә вөтлысіс. Аззис поп,
мыј мужикыд капуста көјдыс нөбіс, сіјө і думайтө:

„Мужик нөбіс капуста көјдыс, көсјө капуста вө-
дітны. Час ме көза нөба. Көзаяд мем јөв кутас
лыстыны, і көрым лөсөдны сылы оз ков: мөдас му-
жик капуста град јөрө пыравлыны.“

Пуктіс мужикыд капуста. Капуста ескөн зев мі-

чаа быдмө, но поплөн кōзаяс пакōстичыны град
jөрө мōdic вольвлыны. Сувтōdic мужик сыв судта
пощōс,—сувтōdic кык сыв судтаōс, сувтōdic кујим
сыв судтаōс, а поп кōзаяс некыч оз мын, зик по-
пыс коџ-жō нажан. Петас-кō мужик килчō вылō, кōза
jөр сајō звиркнитас, а мыјон керкаас пырас, бара-
нын jөр пыщкō пырōма да капустасō жōритō.

Скōрмис мужик поп кōза вылō, сōрсыс бостис
палич да водис град бōрōздаас. Пырис поп кōза ка-
пуста гусавны, а мужик чепōсјис бōрōздаыс да кōза-
лы јур вомōныс паличōн косōбтис. Поп кōза сетчō и
кули.

Вот попыд мужикōс и ујезднōј судда ordō кыс-
кис. Пырисны мужик да поп судда ordō.

Попыд поп и ем: кōщасулад сijō оз пуксы—
серōг лабичас пуксис, а мужик кōщасулō курōг поз-
вылō лажгōдчис. Курōг позјыд вōлōм важ-нин, вар-
калис да став курōгыс суддалōн лазсис.

Скōрмис ујезднōј судда да мужикōс сетис губер-
нскōј суддō: сōрсыс нуōdic сijōс губернскōј карō.

Вот поп, ујезднōј судда да мужик мōдисны пыр-
ны губернскōј судда ordō. Мужик ас кежас и ду-
мајтō:

„Онi кōщасулад ог-нин пуксы: керкаас пыра да
вескыда серōг лабичōзыс муна, а то бара кущōмкō
пакōст суас.“ Мужикыд сiзи и вōчис: пырис судда
керкаō медвозын да вескыда серōг лабичō мōдōд-
чис. Но пакōстыд мужиктō и сен вōлōм виччысō.
Губернскōј судда гōтырыскōд да челадыскōд пука-
лōны, а понсō чептōн вōли домалōма пызан кокас.
Суддалōн понјыс ускōдчис кicсōм паскōма мужик
вылō да сојан тыра пызансō пōрōdic. Став дозму-
кыс пызан вылыс жуллыгис, и суддалōн челадыс
пōс шыдōн сотчисны.

Губернскōј судда мужикōс кыскис столичнōј
судда динō. Вот пондисны воны судда керка динō,
а сылōн ошинјасыс воссаōс. Мужик и думајтō: „Озōс-
ти-кō воzza моз пыра, бара кущōмкō пакōст вермас
лоны. Час-жō восса ошин пырыс заводитла пырны“.

Поп, уезднөй судда да губернкөй судда килчө пос куза мөдөдчисны керкаө, а мужикыд өшінті пондїс кавшасны. Кутїсны сїјөс столїчнөй суддалөн слугајасыс да ваяөдїсны көзайныс дїнө.

— Ак, те!—шуө судда,—ме ордө те гусасны пыран. Но сїзкө і судїта өні ме тенө. Өтї час сета срок корены аслыд адвокатөс.

Петїс мужик столїчнөй судда ордыс, пуксїс килчө помас да пондїс шогсыны. Бурещ сетї өтї адвокат вөлі муно да аззїс мужикөс.

— Мыј-нө,—шуө,—те шогган, дадө?

— Кыз-пө мем не шогсыны. Столїчнөй судда менө көсјө судїтны. Час срок сетїс адвокатөс корены. А кыс-нө ме сїјөс азза.

— Ен шогсы,—шуө адвокат.—Ме-кө тенө велө-да, некущөм адвокат оз тең ков, і суддаыд судїтны оз вермы. Но велөдөм пыддыд меным ковмас кыз вїт шайт мынтыны.

Мужик көсјысїс мынтыны, көт сылөн зептас грөш нї көпејка ез вөв.

Адвокат сїјөс велөдө:

— Пыран,— шуө,—судда дїнад, да сїјө тенсыд быдторсө пондас јуасны. А те пондан сылы пыр өтї ногөн вочавїзны: „Но, і што-же“, да „вот јещцө“.

А бөрынас, кор мездысан, мынтысны мем ен вунөд. Пырїс мужик судө. Судда заводїтїс сылыс јуасны:

— Те, мужик, поплыс көзасө вїн?

— Но, і што-же?

— Сїз-кө мыжаөн лыддан астө?

— Вот јещцө!

— А уезднөй суддалыс,— шуө,—курөгјассө те вїн?

— Но, і што-же?

— Сїз-кө астө мыжаөн лыддан?

— Вот јещцө!

— А губернкөй суддалыс челадсө сотїн, доз-мукјассө жулїн?

— Но, і што-же?

— Сіз-кө таыс он пыксы?

— Вот јешщö!

— А ме ордö, столічнöј судда керкаö, öшінöд пондылін пырны гусасны?

— Но, і што-же?

— Но сіз-кө і судітны колö тенö?

— Вот јешщö!

Скөрміс судда мужік öтветјас вылö.

— Те,—шүö,—лучкі сорніт, мыј јылыс јуалöны, а ковтöм торсö ен вістав. Кöза віјöмыс, челаф со-тöмыс да курöгјасöс лязöдöмыс он пыксы?

— Но, і што-же?

— дурак те!—терпеңјеыс петіс судда.

— Вот јешщö!

Зон лунтыр допросітіс судда мужікöс і нінöм тöлк ез бост, сöмын ассö мөрітіс тöлктöм мужік-көд сорнітöмөн. Медбöрын сещöма скөрміс да горöдіс:

— Мун,—шүö,—убірајтчы, да мöдыс ме дінö ен лыст локны.

— Вот јешщö!—пондыліс-на пыксыны мужік.

Вöтлісны мужікöс судда ордыс. А сылы сіјö вöлі і колö.

Гажапырыс сіјö мунö кар куза да чатрасö, а сылы паныд öнтаја адвокатыд.

— Но, кыз,—шүö,—тенад делöйд? Ме-öd шулі, мыј правдајтасны.

— Но, і што-же?

— Öні-öd абу-нын судын, лучкі мекöд сорніт.

— Вот јешщö!

— Те-öd көсјыслін мем кыз віт шайт мынтыны,—шүö адвокат.

— Но, і што-же?

— Сіз-кө мынтыс дај прöст лоан.

— Вот јешщö!

Тази мужік пөрјаліс суддајасöс і адвокатöс.

ШОНДИ БАНӨЈ, ОЛӨМӨЈ

Шонди банөј, олөмөј,
Том олөмөј, том гажөј!
Том олөмөј, том гажөј,
Том пөра коллалөмөј!
Дасквајт арөз быдмөмөј,
Кыз ар пөра виччөмөј.
Јөктігтырјі тувччөмөј,
Тувччигтырјі јөктөмөј.
Векни борти ветлөмөј,
Паскыд борјын гажјөмөј.
даг лөсасті ветлөмөј-да,
Лампа туј талалөмөј.
Кыз вит арөзыс оли-да,
Ас олөм вылө петі.
думајті, мыј овмөдча-да,
Олөм надеја абу.
Ыжыд семјаө вөјі,
Керка челадөн тырі,
Вотчинаыс төлк абу-да,
Вөрын удача абу.
Батлыс леч туј вузали-да,
Сортовкаө медасі,
дасыс Кардорөз кывтли-да,
Јаруславө мөдөдчі,

Жаруславыс бөр локті-да,
Богословө медасі.
Богословыс-кө ылын,
Жаруславыс ылынжык;
Жаруславас-кө сөкыд,
Богословас сөкыджык.
Уна вожа туж мунө,
Сөмын мунан туж абу,
Гортыс мунан туж абу,
Гортын олан туж абу.
Шонді банөј, олөмөј-да,
Став олөмөј вылөмөј.
Валјыс валјө ветлөмөј-да,
Прілузыкн бергалөмөј.
Небесаө сод абу,
Муө пырны роҗ абу.
Ваө пыран—бес кутас,
Пуө кајан—жагалан,
да сіјөн кокңыдыс оз ло.
Шонді банөј, олөмөј,
Том олөмөј, том гажөј,
Том олөмөј, том гажөј,
Том пөра коллалөмөј,
дасквајт арөҗ быдмөмөј,
Јөктігтырјі тувччөмөј,
Тувччигтырјі јөктөмөј.
Кытчө сіјө колөма,
Колөма і бырөма,
Со верст сајсан косөма,
Море сајө мунөма.

* *
*

Шонді банөј, олөмөј,
Том олөмөј, том кадөј!
Том олөмөј, том кадөј,
Ныв пөра коллалөмөј.
дасквајт арөҗ быдмөмөј,
Кыҗ ар пөра віччөмөј.
Јөктігтырјі тувччөмөј,

Тувчигтырји јөктөмөј.
Кытчө бара колөма?
Кытчө сiјө бырөма?
Вичко чојө колөма.
Мыла сетчө колөма?
Жужыд-пө-өд i чојыс,
Сетчө сiјө колөма.
Јешцө кытчө колөма?
Згөвөр ајка звөз помө,
Мужик чорыд грөз улө.
Кытчө сетчө колөма?
Броткыс енка зуд улө,
Ајанывјас сiн улө.
Ајанывјас сiн улө-da,
Моңјас лечыд кыв улө.
Јешцө кытчө колөма?
Инопв жожө, пос улө,
Пача-карта туж костө.
Јешцө кытчө колөма?
Колөма i бырөма.
Шонди банөј, олөмөј,
Став олөмөј-вылөмөј.
Том олөмөј, ныв гажөј,
Том гажөн гажјалөмөј,
дасквајт арөз быдмөмөј,
Кыз арөс виччысөмөј,
Комын арөј—шөр немөј,
Квајтымынөј—нем помөј.

* * *

Шонди банөј, олөмөј,
Том олөмөј, том гажөј,
Том пөра коллалөмөј.
Кытчө сiјө колөма?
Абу-кө i вөвлөма?
Јi моз сiјө сылөма,
Ва моз-пө вiзувтөма,
Чаг моз-пө кылалөма.
Кытчө сiјөс ласөма?

Лыа бөжас ласөма,
Сетчө насыпajtөма.
Нөтчыд аззывтөм вылө,
Нөтчыд пержывтөм вылө,
Нөтчыд сурлытөм вылө.
Шонди банөј, олөмөј,
Том олөмөј, том гажөј.
Јөктигтырји тувччөмөј,
Тувччигтырји јөктөмөј.
Кытчө бара колөма?
Колөма і бырөма?

КОНӨРӨЈ ДАЈ ВАҢКАӨЈ

Конөрөј дај Ваңкаөј,
Кытчө-жө те мөдөдчин?
Кытчө-жө те мөдөдчин?
— Куз тујпомсө жеңдөдны,
Паскыд тујсө векнөдны,
Тыртөм нопсө кокнөдны,
Килчө содјас лыддыны,
Јөз керкаыс наң сојны,
Шудөс корсны тујавны.
Јөзлыс олөм аззывны.
Конөрөј дај Ваңкаөј,
Кытчө-жө те мөдөдчин,
Кодлы колін овмөстө,
Ассыд керка-картатө,
Скөттө, кумтө, жытнөктө?
— Важ керкаөј киссөма,
Вылыс—вывлаң вожа-на.
Менам скөтөј—шыр да каң—
Ставыс щыглы кулісны;
Став олөмөс-вылөмөс
Кыскала ноп пыдөсын.

КАЗАҢ-ГӨРА

Жежыд јусөј, ми́ча нылөј,
Мыјла-нө те лөгасін?
Алі мөдөс лубітан?
Казан-гөра вылас-кө
Мекөд ветлам гулајтны.
Казан-гөра вылассө—
Быдсөн жежыд сакар јур.
Гырыс шорјас візувтөны—
Быдсөн сені гөрд віна;
Посні шорјас візувтөны—
Быдсөн сені сөз віна.
Вадорас-кө візөдлан—
Быдсөн шөлкөвөј турун.
Поле вылас-кө мунан—
Быдсөн сені дона із.
Сыркјалөмөн нылыс сек
Бөрдәс, пондәс шуавны:
—Зонмөј, зонмөј, молодечөј,
Мыјла менө јөјтөдлан?
Ме Казан-гөра вылас
Ачым сен чужи-быдми.
Абу сен сакар јурјас—
Ставыс віөм салдат јур.
Гырыс шорјас візувтөны—
Ставыс віөм салдат вір.
Посні шорјас візувтөны—
Ставыс салдатскөј сінва.
Казан јувыв дорөсас
Абу шөлкөвөј турун,—
А быдсөн салдатскөј јурсі!
Чістом поле вылас сен
Абу өті дона із,
А быдсөн салдатскөј јурлы.
даскык мачтаөн,
даскык парусөн
Карабјас локтөны.
Карабјас вылас

Виём морт шojјас.
Сені щoщ менам
Муса другoј кујлo.
Сетчo-кo-oд ме муна,
Гин выjoј тупкысac
Бoрдoмысла да шoгысла.

МЕ КЫИ ДА МЕ ПЕЧКИ...

Ме кыи да ме печки
Тыoдoм шaбди кудель,—
Jeжыдoс да вoсныдoс.
Ме бaтyшкaлы нуи;
Мем бaтyшкa бур сiic—
Манастырo леччыны.
Манастырo oг леччы—
Верoссajo ме пeтa.
—Нылo, кoрac нiмaлo—
Moскyаыc двoрaнiн;
Ac oлoмнac oшjысo—
Кујим co душ крeстaнiн.
Пукалi ме дyмajтi:
„Me сы сajo i oг мун“.
—Нылo, кoрac нiмaлo—
Пiтiрыc-пo мeшцaнiн;
Ac oвмoснac oшjысo—
Co вeтымын қaрaбa.
Пукалi да дyмajтi:
„Me сы сajo i oг мун“.
—Нылo, кoрac нiмaлo—
Трaктiрыc мужик пeтo;
Ac oлoмнac oшjысo:
Oтi скpипкa да гyдoк,
Kojмoдыc бaлaлajкa.
Пукалi да дyмajтi:
„Me сы сajo i муна;
Лун кoт вoј гyдoкacам.
Cыкoд шыг кoт пoт лoа,
Bек-жo oтcорт joз лoам—
Льiбo мужикa-бaбa.“

МЕНГЫМ ШОГӦС ОН-НА ТӦД

(Рекрутскӧй важ сыланкыв)

Менсым шогӧс он-на тӧд,
Мамӧй, дај матушкаӧй,
Тенгыд быдтастӧ, пӧтӧ,
Салдатӧ-ӧд бостисны,
да јурсӧ брӧтисны
Рестантлыг моз.
dodдавлы-жӧ, dodдавлы мем,
Баџушка-кормӧлечӧй,
Кыкнан воронӧй вӧвтӧ;
dodдавлы-жӧ, dodдавлы
Кыкнан зӧлӧтӧй dodтӧ;
dodдавлы-жӧ мем кујӧм кӧлӧкӧльчӧкӧн
Вјатскӧй донa мегыртӧ;
Ступенавлы-жӧ менцӧвӧй седелкатӧ.
Вӧлӧст гӧгӧр гӧгӧртам,
Тӧдса сиктјас кыщовтам
да медбӧрјаыг
донa рӧд вужкӧд,
Быдман јортјаскӧд
Ветла прӧшщaјтчыны,
Ветла прӧшщaјтчыны,
Чужан местакӧд,
Став ас вӧр-вакӧд.
Ен жалӧт, баџушка-кормӧлечӧй,
Сетлы-жӧ, сетлы
Ӧтӧ лун кежлӧ
донa вӧвјастӧ да сӧјӧс-заводтӧ.
Он-ӧд јӧзлы сет,
А ас пыдлы сетан.
Ог-ӧд мун ме ворсны-балујтны,
Ассым јӧј песны, јурӧс пыркӧдны;
Ог-ӧд мун кокнӧ нажетка вылӧ.
Нуӧны-тај, ыстӧны
Чорыд грӧз улӧ—
Салдатскӧй служба вылӧ.

ЫЛЫН-ЫЛЫН, ВА САЈЫН

Ылын-ылын, ва сајын
Выл Слөбөда тыдалө.
Выл Слөбөдаас-кө сен,
Гажа горница выјим;
Гажа горницаас сен
Том дөва-пө дөвүјтө.
Сіјө том дөваыслөн
Том да міча ныв быдмө.
Том нылыслөн, міча нывлөн
Чужөм вылас алөј вір.
Сещөм-өд сіјө міча:
Вемөс азывны он куж,
Вөтөн вөтавны он куж.
Веж луг вылас петас-да,
Став туруныс копрасө,
Жужыд јаг вылас кајас-да,
Став вөр пуыс һукласө,
Һукласө да копрасө.
Міча нылыс, дөва нылыс .
Бөрдө дај шогалө:
Вөр пујас кыз һукласөны,
Нывлы вес слава локтө.
Лоө лок слава понда
дөвеч сајө мунны.
Мед көт ескө дөвеч сајө,
Пөрыс сајө мунны.
— Старікөј-пө, старікөј,
Вај текөд мунам кумад.
Најө-тај і кајисны.
Ічмонь посвозас коліс;
Ҷөрјалис да Ҷөрјалис—
Некыс нинөм ез азы.
Кілчө вылас кө петіс,
Ҷөрјалис да Ҷөрјалис—
Некыс нинөм ез азы.
Керка гөгөр гөгөртіс—
Важ другыс воча сурі.

Бөрдісны да бөрдісны—
Зон чышжан көтөдісны,
Отар-мөдар мунисны.
Ічмон кутіс бөр пырны,
Ошиң дорас візөдіс—
Старікыс сен пішчалөн
Кос выјоныс сугёма.
Ічмон керкаас пыріс,
да старіклөн лөгөдөма
Квајт вожа пома ку плет,
Непөштө-пө квајт вожа—
Өкмыс вожа пома плет.
Непөштө өкмыс вожа—
даскык вожа молла плет.
Квајт вожа плетсө бостіс,
Кучкаліс да кучкаліс,
Алөј вірыс ісковтіс,
Пелпом выјөғыс леччіс.
Өкмыс вожа плет бостіс,
Кучкаліс да кучкаліс,
Алөј вірыс візүвтіс,
Кос выјөғыс ісковтіс.
даскык вожа плет бостіс,
Кучкаліс да кучкаліс,
Алөј вірыс сек леччіс,
Кок чун выјөз ісковтіс.
Том ічмоньыс келдөдіс,
Көкакан кодөз коліс.

ЈУРИДАЛЫГ

Листбок.

Важ комі мојкывјас

Макар да сізім вок	3
Озыр да гѡл вок	9
Повтѡм салдат	12
Поп да сылѡн казак Мѡмѡт	23
Мужік да поп кѡза	34

Важ комі сыланкывјас

Шонді банѡј, олѡмѡј	38
Конѡрѡј дај Ваңкаѡј	41
Казан-гѡра	42
Ме кыі да ме пѡпечкі	43
Менсым шогѡс он-на тѡд	44
Ылын-ылын, ва сајын	45

доныс 1 ш.

